

Gottfried Barna

VISSZAEMLEKEZÉSEK
EGY SZÉKELY ZÁSZLÓALJRA,
AZ UTOLSÓ HARCOKRA

– *Forrásközlés* –

BEVEZETŐ

A marxista történetírás a Székely Hadosztály demecseri fegyverletét elárulásként értékelte, ezzel a problémával nem foglalkozom ebben az írásban, hiszen több publikációban, előadásban megtette azt Nagy Szabolcs – tisztázva az esemény okait, körülményeit.¹ Hogy miért említem mégis ezt a tényt? Létezik – ha kevésbé érzékelhető módon is, de mind a mai napig – a hadosztály legénységi állományú egykori tagjaitól származó, a szájhagyományban fennmaradt, a közbeszédben is megjelenő nézet, mely szerint a fegyverletéssel a tisztikar mintegy elárulta a legénységet. Nyilvánvalóan ebben a felfogásban ott bujkálnak a bűnbakkeresés, a felelősségelhárítás, az öngizolás motívumai, de a kompakt, fegyelmezett alegységekben harcolók elkeseredése, felháborodása is. Ez az írás nem azzal a szándékkal született, hogy bizonyítsa a fenti értékeléssel szemben, hogy a harcoló legénység felelős, felelősebb az 1919 áprilisában kialakult helyzetért, hiszen ez ugyanolyan téves értékelés lenne, mint az, amellyel a tisztikart illették. Hogy a kimondott célt, az ország területi integritásának, Erdélynek, a Székelyföldnek a védelmét a hadosztály nem érthette el, annak sokrétűbb, összetettebb, mélyebb okai voltak. A legfontosabbak közül meg kell említenünk a zavaros politikai viszonyokat, a politikai támogatás bizonytalanságait, hiányát, a politika gyakran ellenséges attitűdjét; az érdekellentéttekkkel, személyes ambíciókkal terhelt katonapolitikát; a szellemi zűrzavart, a magyar lakosság szinte teljes passzivitását, a társadalom szétesését, és még sorolhatnánk hosszan az okokat.

1 Nagy Szabolcs: Árulás vagy ellehetetlenülés: a Székely Hadosztály és a forradalmi erők viszonya a Veszprém Megyei Levéltárban őrzött Kratochvíl-hagyaték tükrében. In: *Levéltári Szemle*, 63. (2013) 3. sz. 29–46.

Felmerül a kérdés, hogy mikor és hol alakulhatott ki a tisztikar felelősségét hangsúlyozó nézet? Ott és akkor jelen volt már, 1919 áprilisában Nyírmadán, Demecserben, Baktalórántházán. Azokon a településeken, ahol a fegyverletétel lehetőségét választó legénység az elszállítására várakozott.² Az általam ismert első forrás, amely erre utal, az 1920-as évek közepén keletkezhetett. Így írt a dokumentum szerzője: „Sőt, olyan hangok hallatszottak itt-ott, hogy mi, tiszték a legénységet elárultuk, becsaptuk és kiszolgáltattuk az oláhoknak.”³

Az itt közölt forrás és forrásrészlet talán érthetőbbé teszi a Székely Hadosztály tisztikarának helyzetét, szerepét, azokat a körülményeket, amelyek között feladataikat el kellett látniuk. Műfajukat tekintve visszaemlékezésekről van szó, másolatok, amelyek kézzel írott szövegek legélt példányai. Bár az eredeti változatukat nem ismerjük, de formai jegyek alapján kijelenthetjük, hogy szó szerinti másolatokról van szó, amelyeken Kratochvil Károly⁴ javításokat tett, rövid szövegrészeket lesatírozott, illetve a fölöslegesnek ítélt, a neki esetleg nem tetsző mondatokat, bekezdéseket kihúzta. A gépelt változat tehát munkapéldánynak készülhetett, amely az olvashatóságával könnyítette meg az azzal dolgozó, volt hadosztályparancsnok munkáját. A visszaemlékezéseken minden esetben feltüntették a szerző nevét, rendfokozatát (hiszen katonákról volt szó), a keletkezés dátuma viszont nem mindig került rá. A szövegekhez tartozó térképvázlatokat – valószínűleg a levéltári rendezés során – leválasztották azokról és külön iratborítóban helyezték el.

A visszaemlékezések megszületésének okát ismerjük. Már az 1920-as évek közepén, a hagyományörző Szent László Székely Rend és a Székely Hadosztály Egyesület⁵ tevékenysége során felmerült a hadosz-

2 A fegyverletételt megelőzően, a tisztikarhoz, illetve a legénységi állományhoz tartozók szabadon dönthettek arról, hogy leteszik-e a fegyvert. Azok, akik megtagadták azt, fegyverükkel és a felszerelésükkel együtt távozhattak. A fegyverletétel nem volt kötelező.

3 Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL VeML), XIV. 10. Kratochvil Károly iratai. 3/1. raktári egység, 167. tétel (a továbbiakban: XIV. 10. 3/1. 167.), *Cseke Mihály visszaemlékezése*.

4 Lásd az Erdélyi Katonai Kerület és a Székely Hadosztály parancsnokáról Nagy Szabolcs: A parancsnok. In Gottfried Barna, Nagy Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Csíkszereda, 2018, Gutenberg Kiadó, 223–250.

5 Lásd Nagy Szabolcs: A Székely Hadosztály Egyesület. In Gottfried Barna, Nagy Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Csíkszereda, 2018, Gutenberg Kiadó. 201–222.

tály történetének megírása iránti igény. Ez a szándék vezette arra Kratochvil Károlyt, hogy különböző formában megkeresse az alakulat tisztikarát, illetve tagjait, arra buzdítva őket, hogy írják meg és juttassák el hozzá memoárjaikat. A húszas évek után, a harmincas és negyvenes években is felhívással fordult az érintettekhez ez ügyben. Egyrészt publikus formában, az egyesület nyomtatásban megjelent értesítőjében; másrészt személyesen, postai úton. Az évtizedekig elhúzódozó gyűjtőmunkának két oka volt. Először az, hogy a hadosztály történetének megírását, főként a megjelentetését sokáig nem tekintették aktuálisnak. Nem volt egyszerű dolog – legyen az bármilyen meglepő – a Horthy-kor 1918–1919-et értékelő, értelmező hivatalos nézetrendszerébe beilleszteni a hadosztályt. Az, hogy a Tanácsköztársaság vörös hadseregében egyes csapatrészek tovább harcoltak, nem volt elsődleges oka ennek, hiszen tudjuk, hogy a bolsevizmus bukása után nagyon sok tiszt, aki nemzeti elkötelezettségből szerepet vállalt a vörös hadseregben, komoly karriert futott be a Magyar Királyi Honvédségben. Inkább látom az okot abban, hogy a hadosztály felmutatott valami olyasmit, amire nagyon kevesen voltak képesek: az ország területi integritásának fegyveres védelmére tett kísérletet. Akár kényelmetlen tény is lehetett ez sokaknak, jobb volt erről hallgatni. Tetézte a problémát, hogy 1919–1920-ban a nemzeti hadsereghez csatlakozó székely egységek körében leszerelési mozgalom indult el, mivel felismerték, hogy az új, nemzeti haderő nem fordul a románokkal szembe, nem folytathatják a harcukat Erdélyért.

A hosszas gyűjtőmunka másik, praktikusabb, az előzőnél sokkal prózaibb oka az volt, hogy a hadosztály irattára eltűnt, amely talán a fegyverletételkor a megszálló román csapatok birtokába került. Hiteles információkkal nem rendelkezünk a korabeli dokumentumok sorsáról, találgatásokkal, mendemondákkal pedig nem foglalkozhatunk. Mindenesetre a hiányzó, az események idején keletkezett forrásokat pótolni kellett valahogy, ezért is az évtizedeken átívelő gyűjtőmunka.

A Kratochvil Károly által jegyzett hadosztálytörténet első kötete így csak 1940-ben jelent meg.⁶ A második, amely a konkrét harci cselekmények leírását, az egyes fegyvernemek, csapatrészek szervezeti

6 Szentkereszthegyi Kratochvil Károly: *A SZÉKELY HADOSZTÁLY bolsevistaellenes és ellenforradalmi harcai a székely dicsőségért, Erdélyért, Magyarország területi épységéért és Európáért*. Budapest 1940, Székely Hadosztály Egyesület.

felépítését, hadrendjét tartalmazta volna, talán elkészült, de – eddigi ismereteink szerint – nem jelent meg, a kéziratát sem sikerült mindeddig fellelni.

A visszaemlékezés szubjektív műfaj, nem föltétlenül alkothat az olvasója az abban leírt történésekről minden tekintetben pontos képet. Az itt közölt dokumentumok azonban az események elsőrendű forrásai, hiszen az akkor keletkezett iratok nem állnak a rendelkezésünkre, ahogy arról már szót ejtettünk. A történetek és a visszaemlékezések megszületése között eltelt idő esetünkben elhanyagolható, mint az emlékezetet torzító elem, hiszen az itt közölt teljes dokumentum és a részlet is a történések után biztosan hét év múlva, illetve feltételezhetően akkortájt keletkeztek. A szerzők életkora nem befolyásolhatta negatívan az emlékezőképességüket, a húszas évek közepén 38, illetve 28 éves, aktív katonatisztek voltak. Az öngizolás, a történések átírásának szándéka az írásokban nem igazán tolakodik elő, a stílusbeli és tartalmi eltérések a személyiségükből fakadhattak.

Az alábbiakban közölt teljes visszaemlékezés szerzője Bydeskuthy Sándor százados, aki Kovásznán – állami iskolai tanító fiaként – született 1888. április 14-én. A Bydeskuthy család szilágysági eredetű volt, nemesi előnevük, az Ippi is onnan eredt. Bydeskuthy Sándor négy gimnáziumi osztályt végzett a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban, majd 1903 és 1907 között a nagyváradi Magyar Királyi Honvéd Hadapródiskolában folytatta tanulmányait. Miután végzett, 1907. augusztus 18-án a m. kir. 24. (brassói) gyalogezredhez vonult be, mint hadapród tiszthelyettes. Az ifjú hadapródot így jellemezték feljebbvalói: „Még meg nem állapodott jellem, víg kedélyű, élénk véralkatú, jó szellemi képességekkel és felfogással. Elöljárói irányában engedelmes és kötelességszerűen nyílt, egyenrangúak irányában barátságos, alárendeltek irányában határozott, jóakaró.”⁷ Ígéretes jellemről árulkodott és ígéretes katonai pályát vetített előre ez a jellemzés, utóbbiról azonban viszonylag keveset tudunk. Az első világháború alatt a m. kir. 24. honvéd gyalogezred állományába tartozott mindvégig, de 1918-ban harcolt a m. kir. 314. gyalogezredben is. 1914-ben már hadnagy, 1916. augusztus 1-től százados volt. Nem tudjuk, hogy az összeomlás után

7 Hadtörténelmi Levéltár I. 35. Tiszti személyügyi és anyakönyvi lapok, minősítési táblázatok. AKVI/7177.

pontosan mikor csatlakozott a szerveződő hadosztályhoz. Feltételezhető, hogy a m. kir. 24. honvéd gyalogezred állományában maradt 1918 novemberében, tehát a kezdetben a 38. hadrendi számot, majd a székely elnevezést viselő hadosztályban szolgált már akkor is. Kérdés az is, hogy a hadosztály fegyverletétele után internálták-e a románok? Az írásában nincs erre vonatkozó adat, illetve az ellenkezőjére sem. Halvány utalás van máshol arra, hogy Szegedre ment és ott csatlakozott a nemzeti hadsereghez.⁸ A két világháború között szolgált Egerben és Nyíregyházán, volt a m. kir. 1. honvéd gyalogezredben századparancsnok, részt vett a Ludovika Akadémián a tisztjelöltek nevelésében és kiképzésében. 1939-ben lett nyugállományú címzetes ezredes, 1928-tól vitéz. Bár 1945-ben igazolták, az 1950-es évek elején kitelepítették budai otthonából, 1980 januárjában, a 92. életévében hunyt el.

Bydeskuthy Sándor visszaemlékezése rendkívül informatív, időben és térben nagy pontossággal kalibrálta az eseményeket, amelyeknek ő is tevékeny részese volt. Adatgazdagsága azt a képzetet kelti, hogy korabeli dokumentumokat: naplót, naplószerű feljegyzéseket, térképet, térképvázlatot használhatott a történet megírása, az illusztrációi elkészítése során. A pontosan megadott napok és órák, a tanyák, dűlők helyesen használt elnevezései, mind-mind ezt a benyomást erősítik. Az eseményeket leíró rész katonásan rendezett, érzelmektől mentes, szakszerű. Bevezetőjében és a befejezésben olvasható enyhén patetikus, az értékelésében visszafogottan túlzó mondatai természetesekek, hiszen egy, a hadosztály, annak céljai iránt elkötelezett, érthető módon elfoglalt résztvevő sorai azok. A visszaemlékezés végén robbannak az érzelmei, amikor átkot szórt mindazok fejére, akiket felelősnek tartott a történelmi Magyarország széteséséért.

A forrás szövege dőlt betűkkel van szedve, a kiegészítő megjegyzések kapcsolós zárójelbe kerültek, a visszaemlékezést – Bydeskuthy százados nyomán – a forrás közlője tagolta. Lássuk tehát a zászlóalj történetét annak megalakulásától az utolsó napok krónikáig!⁹

8 Lásd erről és Bydeskuthy Sándor polgári életéről P. Miklós Tamás: Bydeskuthy Sándor és Révfülöp; Bydeskuthy Sándorné Sarlay Erzsébet. In *Villa Filip*, 2004. 1.2. sz. 33–35.

9 MNL VeML XIV. 10. 3/1. 166. *Bydeskuthy Sándor visszaemlékezése.*

BYDESKUTHY SÁNDOR SZÁZADOS: A SZÉKELY HADOSZTÁLY 1/IV.¹⁰ ZÁSZLÓALJÁNAK TÖRTÉNETE 1919. ÉVI JANUÁR HÓNAPTÓL – MÁJUS HÓ 3-IG

A leírásnál én szorososan a történelmi tényeket írtam le – szépítés nélkül – úgy, ahogy azok tényleg lezajlottak, mert csak így alkothat magának véleményt és tiszta képet az olvasó és mondhat érdemleges ítéletet a székely csapatok hazafias cselekedeteiről, harci teljesítményéről. Tehát szükséges ismerni azokat az óriási teljesítményeket és nehézségeket, amellyel küzdeni kellett azoknak a vezetőknak és hazafias székely ifjaknak, akik hazájuk megmentésére fegyvert fogtak.

Óriási nehézségek állottak elő, amelyek egyfelől a polgári hatóságok nem rokonszenvező magatartásában, másfelől a változó kormányok határozott rosszhiszemű állásfoglalásában nyilvánultak meg a székely csapatokkal szemben, mely csapatok, mert hazájukat akarták megmenteni, mint ellenforradalmárok kezeltettek. Megvontak tőlük minden anyagi és erkölcsi támogatást és az októberi forradalom átkos terméke gyanánt megmaradt, lerongálódott erkölcsi erők a legjózanabb észet is egy bizonytalan és tartózkodó álláspont elé állították. Ez volt a legnagyobb nehézség, amely átkos betegség módjára nemcsak a legénység lelkét mételtyezte meg, hanem a fiatal tisztikar sem maradt mentes tőle. Ez ellen kellett az idősebb tiszteknek éjjel-nappal, a legnagyobb mértékben küzdeni, mert sohasem tudták, hogy a még ma bálványozott parancsnokokat holnap nem a saját legénységük hurcolja-e szuronyok között a falu piszkos börtönébe, megbosszulni azt, hogy életét is a haza oltárán kívánta feláldozni.

A nagy megpróbáltatások nagy erkölcsi erőt követeltek mindenkitől, aki a IV/1. zászlóaljnak a tagja volt. Hála azonban a zászlóalj magvát képező és elvesztett hazáját hűen szerető székely legénységnek és a benne megmaradt szilárd erkölcsi erőnek, e nehézségek is leküzdettek. A legénység, miután a destruktív alszékelyeket a maga köréből kiközösítette, továbbra is hű maradt esküjéhez, ragaszkodott parancsnokaihoz, engedelmeskedett

10 1919 márciusában, a 2669/eln. 6. számú hadügyminiszteri rendelettel a Székely Hadosztály elnevezést megszüntették, helyette a Székely Különítmény név bevezetését, használatát írták elő. Az átnevezéssel egy időben megszüntették az ezredkereteket, csoportokká átszervezve azokat. Az átszervezés az 1. székely ezred szintjén gyakorlatilag nem ment túl az alakulat elnevezésének megváltoztatásán. A visszaemlékezés címében az 1. ezredből megalakult 1. csoport IV. zászlóaljnak hadrendi száma szerepel.

és igen szépen harcolt a túlerővel szemben a legszebb erkölcsi és anyagi sikerrel.

Bátran kijelenthetem, hogy a zászlóaljat négy hónapos viszontagságos harcában, amikor minden anyagi szükségletének előteremtésében csak önmagára volt utalva és, amikor mindig túlerővel szemben kellett helytállnia, soha vereség nem érte és hogy kitűzött magasztos célját, amelyet a magyarok milliói egyedül csak tőlük vártak, el nem érhetette; annak oka kizárólag rajta kívül kereshető.

A ZÁSZLÓALJ MEGALAKULÁSA ÉS HADRENDJE

Az 1/IV. székely zászlóalj 1919 januárjában, Szatmárnémetiben alakult meg. A zászlóalj hadrendje: három puskás, egy géppuskás, egy árkászszázad, egy távbeszélőszakasz. Parancsnok: Kolossváry László őrnagy, parancsnokhelyettes,¹¹ 1919. február 1-től: Bydeskuthy Sándor százados. Zászlóalj segédtsízt: Séra István főhadnagy, beosztva még Cseke Mihály főhadnagy.¹² Távírótsízt: Krumenacher Leó hadnagy. A gazdasági hivatal főnöke: Horváth [Ármin] gazdasági főhadnagy, az orvosfőnök egy orvosnövendék volt.

Az 1. század (180 fő, 180 fegyver) parancsnoka: Szilágyi Béla főhadnagy, alantos [beosztott, alárendelt] tiszték: Gálffy Dénes, Soós Ferencz hadnagyok, Marossy Ferencz, Demeter József, Klein Jenő és Hegyi László zászlósok.

A 2. század (170 fő, 170 fegyver) parancsnoka: Szüts [Zoltán] főhadnagy, alantos tiszték: Józsa Péter, Apponyi Lajos főhadnagyok, Kovács Ferencz hadnagy, Gálos [?] zászlós.

11 Vitéz Kolossvári Kolossváry László (Makó, 1881. 12. 27. – Veszprém, 1941. 10. 26.) katonatiszt, halálakor nyugállományú ezredes. Az első világháború idején a m. kir. 24. honvéd gyalogezred állományába tartozott, 1927-ben a Hajmáskéren állomásozó m. kir. 2. honvéd kerékpáros zászlóalj parancsnoka volt. 1928-ban avatták vitézzé, a Vitézi Rend székkapitányaként működött Veszprém megyében. Vezette a Légóltalmi Liga, a Nyugdíjas Katonatisztok Országos Szövetségének helyi szervezeteit. Tagja volt a veszprémi városi képviselő-testületnek, élénk közéleti tevékenységet folytatott.

12 Cseke Mihály (Büdkös, 1898. január 30. – ?) katonatiszt, nyugállományba vonulásakor vezérőrnagy, 1994-ben posztumusz altábornagy. 1917-ben végzett a Ludovika Akadémián, hadnaggyá avatása után a m. kir. 24. honvéd gyalogezredben szolgált, 1940–1942-ben a m. kir. 1. hadsereg IV. hadtestének (Debrecen) vezérkari főnöke volt, vezérkari alezredesi, majd ezredesi rendfokozatban. 1943-ban vezérőrnagy a honvédelmi minisztérium állományában. 1946-ban megfosztották rendfokozatától, nyugdíjogosultságát elvesztette, segédmunkásként dolgozott.

A 3. század (200 fő, 200 fegyver) parancsnoka: Kolumbán István főhadnagy, alantos tisztek: Vadász Antal hadnagy, Lőrinczy [Mózes?] zászlós.

A 4. század parancsnoka: Bydeskuthy Sándor százados, alantos tisztek: Kamenszky [Dénes? Győző?] hadnagy. Ezen század 1919. április hó 16-án, Szinérváralján alakult meg a környékbeli hadviselt polgárokból és a szinérváraljai nemzetőrség is csatlakozott hozzá. Felszerelése a századnak nem volt, csak a nemzetőrség rendelkezett fegyverzettel és némi lőszerrel. A többi legénység polgári ruhában fegyver nélkül volt. Ezen legénység – kivéve a nemzetőröket, akik a székely zászlóaljjal végig küzdöttek – már [április] 17-én szülőfalujukba, Túrterebesre [Túrterebesen?] szétszéledtek. A létszám körülbelül 160 fő volt.

A géppuskás század (50 fő, 4 géppuska, 12 ló) parancsnoka: Szakács [Pál] főhadnagy, alantos tisztek: Máthé Gyula, Szilágyi Ferencz hadnagyok, Rozsnyai [?], Nagy Gábor, Lukácsy Jenő zászlósok.

Az árkászszázad (130 fegyver, 130 fő), parancsnoka: Magyar Károly főhadnagy, alantos tiszt: Keresztes Pál zászlós.

A táboritarackos üteg (? fő, 4 löveg, ? ló) parancsnoka Gyórfy István főhadnagy, alantos tisztek: Géczhy György, Rab János főhadnagyok, Gyárfás László és Kocsis Gyula hadnagyok.

A távbeszélőszakasz (16 fő, négy távbeszélő-állomás) parancsnoka: Krumenacher Leó főhadnagy.

A zászlóalj legénységének nagy része Háromszék, Csík és Udvarhely vármegyéből önként jelentkezett.

A ZÁSZLÓALJ FELSZERELTSÉGE, FEGYELMI HELYZETE

Jóllehet még kiegészítésre szorult [a zászlóalj felszereltsége], de szükség szerint, a viszonyokhoz képest jónak volt mondható, a 4. századot kivéve ruházattal a legénység el volt látva. Fegyverzet: M95 [Mannlicher 1895] ismétlőpuska szintén volt. A lőszerkérdés már nehezebb volt, amennyiben a legénységnél lévő, fegyverenkénti 100 db töltényen kívül csak április elején sikerült körülbelül 20 rakasz töltényt a zászlóalj részére tartalék gyanánt keríteni. Kézigránát a zászlóaljnak mindössze egy pár darab állott rendelkezésére, ez a legénységnek kiosztatott és állandó hadi táskalőszerét alkotta.¹³ Tüzérségi lőszer eleinte nem volt, de a diktatúra kezdetén Gyórfy

13 A katona által, háború idején, a testén magával hordott lőszer, a harcos (fegyver) számára kiutalt lőszer mennyiség, lőszerjavadalom.

főhadnagy 3000 darab cigarettáért Budapesten három vagon tüzérségi lőszerrel szerzett, amely be is érkezett.

A tábori szerelék csak részben volt meg, ez pótlásra várt, de végleg felszerelve a legénység soha nem lett, egy pár gyalogsági ásó és csákánybalta volt minden.¹⁴

A vonat, a zászlóalj ütközetvonata szépen meg volt szervezve, mozgókonyha minden századnak rendelkezésére állott, nemkülönbön egy-egy polgári kocsi, mint század lőszeres kocsi, a lófogatolás kifogástalan volt.¹⁵

Az egészségügyi felszerelés hiányosan bár, de kismértékben mégis rendelkezésre állott pár száz sebkötöző csomag és egy kis kézi gyógytár. Orvosi műszerek nem voltak. Sebesültvivők századonként beosztottak, de sebesültvivő felszerelés csak az 1. és a 2. századnál volt. Az említetteken kívül más egészségügyi felszerelés nem állott rendelkezésre. A híradószolgálat ellátására egy távbeszélőszakasz szervezetett, amely három távbeszélő-állomással és 12 km távbeszélőkábellel rendelkezett. Műszaki felszereléssel a zászlóalj utászszázada felerészben földmunkára volt felszerelve, s így a legszükségesebb árkázmunkálatokat képesek voltak elvégezni. Ellenben mint ilyenek alkalmazásba sohasem jöttek, hanem az árkászszázad is mint harcoló század szerepelt.

A fegyelem [tekintetében meg kell az jegyezni, hogy] a megalakuláskor, Szatmárnémetiben természetesen az akkori idők eredményezte kóros bacillusok a székely legénységet, sőt a fiatal tiszteket is kikezdeni próbálták. Ezen erkölcsi mételet azonban egy pár helyesen alkalmazott fenyítés, a legénységgel való állandó foglalkozás és folytonos erkölcsi nevelés áldásosan kiküszöbölte. A parancsnokok urai lettek az ismét a felépített fegyelemnek, amely mindvégig megmaradt. Nehéz feladat volt a fegyelem fenntartása, mert destruktív elemek állandóan befurakodtak a legénység közé, hogy a székely egységet megbontsák, de eredményt elérni nem tudtak, nemegyszer a parancsnokok közbelépése mentette meg ezeket a véresszájú lázítókat attól, hogy a népitélet [a legénység ítéletének] áldozatai legyenek.

14 Szerelvény: derékszíj, tölténytáskák, tölténybőrönd, hátbőrönd (hátizsák), kenyérszak. Tábori eszközök: evőcsésze vagy főzőcsésze, tábori kulacs, tábori takaró, sátorfelszerelés, gyalogsági ásó, csákánybalta, drótvágó olló, rohamsisak, gázárc.

15 A vonat az utánpótlás szállítására felállított katonai szervezet. Az ütközetvonat a napi anyagszükséglet szállítására szolgált, a korszakban lófogatolt járművek alkották.

A belszolgálatot teljesen a szabályzatokban lefektetett elvek alapján látták el és hajtották végre.¹⁶

A ZÁSZLÓALJ ALKALMAZÁSAI, HARCAI

Január folyamán, amint az 1/IV. székely zászlóalj megalakult, a megszálló vonalra lett kítolva azon feladattal, hogy a szemben álló oláh erőket figyelje meg és az esetleges előrenyomulásukat Szatmárnémeti felé megakadályozza. A zászlóalj a Szamos és Felső-Tisza között kiutalt védőkörletet a következőképpen szállotta meg:

Az 1. század (Szilágyi főhadnagy) megerősítve egy géppuskás szakasszal Ilobán, feladata Nagybánya felé megfigyelni, a vasútvonalat megszakítani, ellenség előnyomulását megakadályozni. Egy szakasz (tiszt parancsnoksága alatt) Baksán, feladata a Mik-hegy 1012. háromszögelési pont és az Arsita Mare 865. háromszögelési pont felé megfigyelni és a hegyi utakat lezárni. Az árkászszázad (Magyar főhadnagy) Avasfelsőfalun, feladata az Avas-hegy vidéket megfigyelni, a Tisza völgyébe vezető utat lezárni és a vidék tiszta oláh lakosságát ellenőrizni. A 2. század (Szűts főhadnagy) Técsőn, feladata az oláhokat megfigyelni és a Tisza-völgyet lezárni, minden ellenséges előnyomulást megállítani. A 3. század és egy géppuskás szakasz tartalék Szinérváralján. A védőszakasz parancsnoka, 1919. február hó 21-ig Bydeskuthy Sándor százados, azután a zászlóalj-parancsnokság is áttette álláspontját Szinérváraljára és Kolossváry László őrnagy vette át a védőkörlet-parancsnokságot. A februárban beérkezett tarackos üteg Ilobán rendeltetett állásba. A Szamostól délre a 12. [szatmári] gyalogezred egy zászlóalja állott Remetemezőn és az attól keletre lévő helységekben.

Az ellenség főereje, körülbelül egy ezred Nagybánán tartózkodott. A Szamos-völgyben, Nagysikárlóra egy gyalogszázad és egy lövegszakasz volt előre tolvá, amely táboriőrsszerűen biztosította magát a Szamos völgyében.¹⁷ Február hónapban, egész március hó 1-ig jelentéktelen események, járőrharckok játszódtak le. Ezen tétlenség a zászlóalj harcra vágyó

16 A belszolgálat egy adott katonai alakulat általános hétköznapi teendőit összefogó és koordináló, 24 órás váltásban működő szolgálatnem, úgy laktanyai, mint tábori körülmények között.

17 A harctéri szolgálat során valamely területet a meglepetésszerű támadástól a fő védelmi vonal előtt biztosító, általában raj erejű, feladatát kiépített rajállásban ellátó egység.

legénységének sehogy sem tetszett, úgyhogy állandóan jöttek a zászlóalj-parancsnoksághoz legénységi küldöttségek, akik jelentették, hogy vagy harcoljunk, vagy engedjük őket haza.

A legénység hangulatát lecsillapítani másként, mint egy támadást kezdeni, nem lehetett. A zászlóalj-parancsnokság [ezért] március hó 1-jén hajnal 4 órakor egy rajtaütésszerű támadást hajtott végre Nagysikárlóra, az Ilobára előretolt századdal. A támadáshoz a terv a következő volt: egy puskásszázad az éj leple alatt a Szamos mentén a füzesben előreküszva rajtaüt a Nagysikárló nyugati szegélyén lévő ellenséges táboriőrön, elfoglalja a vasúti állomást és a faluban lévő oláhok szállását. Egy szakasz (Gálffy hadnagy) február 28-én este azon parancssal lett Ilobabányán, Misztbányán át az erdőn előretolva, hogy Misztótfalunál, az úton az ellenség visszavonulását vágja el, és az esetleg Nagybánya felől jövő ellenséges tartalékokat tartóztassa fel. A támadás meg is indult igen szép lendülettel, azonban a rajtaütés nem sikerült, mert a tüzéruteg – talán félt, hogy a dicsőségből kimarad – idő előtt 3-4 lövést adott le Nagysikárlóra, amely a románokat fölriasztotta. A falu így is elfoglaltatott, de a helyszínre sietett Bydeskuthy százados parancsára kiürítettett, mert Monostor felől átkarolásra egy román oszlop útban volt. Eredmény: 7 oláh halott és 5 fogoly, saját részről 1 halott, 2 sebesült.

Március hó közepén a Técsőre kirendelt 3. század a székely hadosztály-parancsnokság által felváltatott és a zászlóalj-parancsnokság rendelkezésére bocsájtatott. A zászlóalj-parancsnokság ezen századot Szinérváraljára tartalékba rendelte.

Március hó 1-től április hó 15-ig semmi nevezetesebb harci tevékenység nem fordult elő, mert magasabb helyről ez betiltatott. A románok is általában csendesek voltak, az volt a benyomásunk, hogy félnek a székelyektől, nem is mertek mutatkozni.

Amilyen nagy csend mutatkozott a harcoló felek között, annál nagyobb lármát és sürgés-forgást csinált a proletárdiktatúra, midőn hatalomra jutott. Természetesen ezeknek is szálka volt szemükben a székely alakulat. Személyesen jöttek le a kajla fülű, görbe lábú népbiztosok a legénységet megnyerni, a tiszteket pedig megfigyelni. Oly nagy tekintély volt a Székely Hadosztály a népbiztosok szemében, hogy még az elnök Garbay,¹⁸

18 Garbai Sándor (Kiskunhalas, 1879. március 27. – Párizs, 1947. november 7.) eredeti foglalkozása kőműves, később szakszervezeti vezető, munkásjóléti intézmények irányítója, lapszerkesztő. Szociáldemokrata politikus, 1919 márciusában

Böhm,¹⁹ Pogány²⁰ is lejöttek külön udvari vonattal Szinérváraljára csapatszemlét tartani, hol abbeli reményüknek adtak kifejezést, hogy a székely zászlóalj minden tagja kész elveikért meg is halni. Beszédükre választ a néma ajkak és összeszorított kezek adtak, amiből ők is láthatták, hogy részükre nagy csalódást hozna a valóságra ébredés. Akkor, mikor már minden ember tudta, hogy hazájuk felszabadításához nem sok remény fűzhet, amikor tudták, hogy hiába áldozzák életüket és vérüket, hiszen szüleiket, testvéreiket, kicsiny, fehérre meszelt székely házikóikat eladták a kommün pribékjei elveik győzedelméért, akkor az agitátorok beszédeire igen könnyen véres lehetett volna a felelet. Pedig ezek nem szégyelltek megjelenni előttünk és a haza felszabadítását hirdetni, de a hadiszer kiadását, amellyel harckészségünket fokozhatták volna, megtagadták s megfosztottak megérdemelt háborús kitüntetéseitől, csillagjaitól úgy tiszteket, mint legénységet egyaránt. Sok katona volt, aki könnyes szemmel vette le csillagját és várta a megtorlást.

részt vett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Magyarországi Pártjának egyesítésében, a Tanácsköztársaság létrehozásában. 1919. március 21-től augusztus 1-jéig a forradalmi kormányzótanács elnöke (a tanácskormány miniszterelnöke), annak bukása után emigrációban élt. 1919. márciusának legvégén látogatta meg Szinérváralján a Székely Hadosztályt.

19 Böhm Vilmos (Budapest, 1880. január 30. – Stockholm, 1949. október 28.) eredeti szakmáját tekintve mérnök, műszaki hivatalnok, később szakszervezeti vezető, szociáldemokrata politikus. Az őszirózsás összeomlás után hadügyi államtitkár, 1919-ben hadügyminiszter. Nem mindig és nem minden körülmények között tartozott a Székely Hadosztály működését akadályozó politikusok közé. 1919. márciusában részt vett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Magyarországi Pártjának egyesítésében, a Tanácsköztársaság létrehozásában, amelyben hadügyi népbiztos volt, annak bukása után emigrációban élt. 1919. március 2-án Károlyi Mihály kíséretében, Pogány Józseffel együtt Szatmárnémetiben és Szinérváralján, március 15-én a csucsai frontszakaszon látogatta meg a Székely Hadosztályt.

20 Pogány József (Budapest, 1886. november 8. – Moszkva, 1938. február 8.) újságíró, publicista, szociáldemokrata, kommunista politikus. 1918–1919-ben a katonatanács, a Budapesti Központi Katonatanács vezetője, ebben a minőségében hátráltatta, akadályozta a Székely Hadosztály működését, mivel nem tudta arra politikai befolyását kiterjeszteni. 1919. márciusában részt vett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Magyarországi Pártjának egyesítésében, a Tanácsköztársaság létrehozásában, a tanácskormányban volt hadügyi, külügyi és közoktatási népbiztos (miniszter) is, illetve a vörös hadseregben hadtestparancsnok. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált, 1938-ban Moszkvában falta fel a forradalom, kivégezték. 1919. március 2-án Károlyi Mihály kíséretében, Böhm Vilmostal együtt látogatta meg Szatmárnémetiben és Szinérváralján a Székely Hadosztályt.

E látogatás után következett a népbiztosok²¹ sáskajárása, akik mint kiküldött spionok szerepeltek. Sajnos akadtak tiszték is, akik erre az aljas szerepre vállalkoztak. Ártani azonban nem tudtak, mert a legénység közelébe nem fértek, mivel azok a legelső vonalban voltak és ők hősiiesen megelégedtek, ha az első vonalba nem kellett kifáradniuk. Így is sokszor megtörtént, hogy egy-egy álszékely alig tudott megfutni a legénység haragja előtt.

A ROMÁN ERŐK TÁMADÁSA

Április hó 10-én az Ilobán már oly régen kint lévő 1. századot a 2. század váltotta fel. Április hó 16-ára virradó éjjel nagy ágyúdőrgésre riadózik a zászlóalj a mellékelt (1. vázlat mellékelve) vázlat szerinti helyzetben. Sejtésünk, hogy az oláhok támadni fognak, beteljesedett. Első dolga volt a zászlóaljnak a direktórium [véltetően a színérváraljai direktórium] tagjainak lefogása. Az elnök nem volt otthon, csak egy pár parasztemberből álló tag, akiket szétkergettünk és egy tagját elfogva magunkkal vittük.²² 16-ára virradó éjszakán egy oláh rohamjárőr egy hadnagy parancsnoksága alatt a táboriőröket megközelítette, a 2. és 3. számú táboriőr között Ilobára lopódzott be, a riadószálláson lévő tartalékot megközelítette, azt meglepve sikerült pánikot okoznia. Az Ilobán keletkezett utcai harc következtében a századparancsnok is megsebesült, minek következménye lett, hogy a faluban lévő legénység Ilobától nyugatra kezdett visszamenni. Az oláh rohamjárőr kihasználva a helyzetet észnélküli üldözésbe kezdett. Így jutott a tábori tarackos üteghez körülbelül 200-300 lépésre egy nyílt mezőre, amely kedvező pillanatot az üteg felhasználva kartácstűzbe, a fedezetére rendelt géppuska pedig erős géppuskatűzbe kezdett az oláh rohamjárőr ellen, amely tűzrajtaütés következménye lett, hogy a rohamjárőr parancsnokával együtt elesett.

21 A népbiztos a tanácskormány miniszteri rangú tisztségviselője volt. Itt inkább a politikai megbízottakról, propagandistákról lehet szó.

22 A túszedés bevett gyakorlat volt 1919-ben, alkalmazták a székekelyek, a románok, a vörösök és később a fehérek is. Általában a túszejtők az ellenük irányuló ellenséges tevékenységet próbálták meg korlátok közé szorítani, megakadályozni.

A fenti események hatása alatt megállapítást nyert, hogy az ellenség egy lovasdandárral, páncélvonattal és erős tüzéséggel támadásba kezdett. A páncélvonat Nagysikárlóról kiindul, de a vasútmegszakításnál elakadt, visszatérni volt kénytelen, tovább nem is szerepelt. Ellenben az ellenség a táboriőröket kezdte – bár igen lassan – megközelíteni. A zászlóalj-parancsnokság Szinérváralján lévő tartalékából Bydeskuthy százados parancsnoksága alatt egy századot és egy géppuskás szakaszt, mint tartalékot tolt előre Ilobára.

A tartalék megérkezése helyreállította a rendet és új erkölcsi erőt adott a csapatoknak. A géppuskás század most már minden puskájával állásban, feladatát, hogy az ellenség előrejutását akadályozza meg, sikeresen megoldotta, a románok előre jutni nem tudtak. Ezen ütközetben a zászlóalj tizenkét halottat veszített, akiket Szinérváralján a temetőben temettek el. Az oláhok vesztesége egy egész rohamjárőr, egy tiszt és 12 ember halott. 14 órakor kapta a zászlóalj-parancsnokság a székely dandár-parancsnokság azon parancsát, hogy a harcot azonnal szakítsa félbe és vonuljon Sárközre vissza. Körülbelül 16 óra lehetett, mikor a csapatok a visszavonulást leplezve, a legnagyobb rendben – minden hadiszert megmentve – megkezdték azt. Az Avasfelsőfalun lévő árkászszázadot az összeköttetés megszakadása miatt a helyzetről és a kapott parancsról értesíteni nem lehetett, úgyhogy ez a század csak egy nappal később kezdte meg a visszavonulást és akkor is önmagától, a román nyomásnak lassan engedve. Április hó 17-én a románok csak délben mertek Szinérváraljára bevonulni.

Sárközön történt éjjelezés után, mivel a románok üldözni elmulasztottak, a zászlóalj rendeztetett és délután folyamán újbóli visszavonulásra kapott parancsot, amelyet az éj folyamán hajtott végre. A hajnali órákban Batizra megérkezvén, a vasúti állomáson új parancs érkezett: „Az ellenség Nagykárolyt elfoglalta, a Székely Hadosztály Szatmárnémetit védeni nem akarja, visszavonul nyugat felé. Az 1/IV. zászlóalj folytassa visszavonulását oly módon, hogy egy órán belül a vonat Szatmárnémetit elhagyja, mert a város megszállása minden pillanatban várható.” A vonat Szatmáron gyors ütemben keresztül is jutott, a csapatok pedig Batiz–Batizvasvári–Petén át Csengersimára vonultak vissza, ahol a Szatmárnémeti–Atya felé vezető utakat Nagygéc, Kisgéc felé a 3. század lezárta. 18 óra körül ellenséges lovasság mutatkozott Pete felől, de puska- és géppuskatűzzel visszavonulásra kényszerítették.

Körülbelül délután 19 órakor érkezett a dandár-parancsnokság parancsa, hogy a zászlóalj a visszavonulását Fehérgyarmat felé folytassa. A visszavonulás az éj folyamán csak Zsarolyánig jutott, hol a zászlóalj éjjelezett és az összeköttetést igyekezett a déli szomszéd zászlóaljjal felvenni, ez reggel felé sikerült is.

Most igen szomorú esetet, de valóságot kell megemlítenem, hogy a zászlóalj kemény fegyelme a fiatal századparancsnokok tapasztalatlansága miatt igen romlott. Egyik küzdő század parancsnoka az első lövésre kocsira kapott és többé nem is jelentkezett, úgy eltűnt. Ezt látva a legénység is kezdett fegyelmetlen lenni úgy, hogy például Zsarolyánon a biztosításra rendelt táboriőrök elszéledtek a házakba és lefeküdtek s így a biztosítást egész éjjel Bydeskuthy százados, Séra főhadnagy, Soós és Marossy hadnagyok voltak kénytelenek ellátni. Egyetlen mentsége a legénységnek az volt, hogy a hosszú visszavonulás alatt elfáradtak és a szakadatlan gyalogmenetben kimerültek. Reggel azonban a fegyelmetlen elemek eltávolítása jó hatással volt, a fegyelem helyreállott és a visszavonulás Tunyogra²³ folytatódott. Április 19-én, Tunyogon teljes 24 óra pihenőhöz jutott a zászlóalj, amely pihenő a kötelékek rendezésére, lőszer kiegészítésére s azon dolgokra lett fordítva, melyek a harckészültséget újra helyreállították, illetve fokozták.

UTÓVÉDHARCOK GYŐRTELEK-KOCSORD-MÁTÉSZALKA TÉRSÉGÉBEN

Április 20-án délelőtt, a Székely Hadosztály parancsnokától kapott parancsra a zászlóalj, a Tunyogon összegyülekezett többi székely zászlóaljjakkal együtt Mátészalkára a visszavonulást oszlopban megkezdte. Ezen oszlopnak végzászlóalja volt az 1/IV. zászlóalj. E visszavonulás bal oldalának biztosítására egy gyalogszakasz és egy géppuskás szakasz (Kovács és Máthé hadnagyok) lettek Győrtelek keleti szegélyére kikülönítve azon parancsral, hogy az Ökörítő²⁴ felől előnyomuló románok ellen biztosítsák a zászlóalj elvonulását és a románokat mindaddig tartóztassa fel, ameddig az oszlop vége Győrtelektől nyugatra a vasutat át nem lépi. Midőn a zászlóalj vége Győrteleket elérte, de a vasútvonalat át nem lépte, az oldalvéd azon jelentést küldte, hogy lovasság közeledik Győrtelek felé,

23 Ma Tunyogmatolcs.

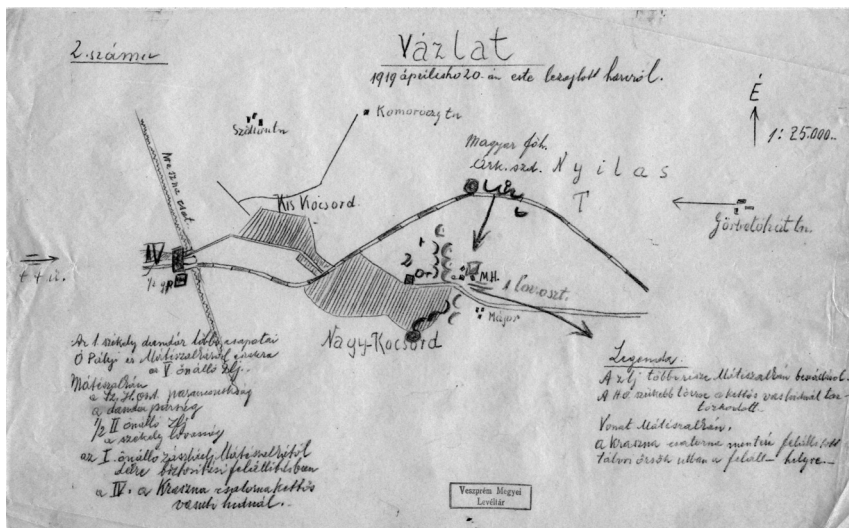
24 Ma Ökörítőfülpös.

mely két ágyúval is meg van erősítve. Az oszlop végén tartózkodó 1/IV. zászlóaljparancsnok-helyettes a következő parancsot adta az oldalvédnek: „Az oláhok előnyomulását egy félóráig tartóztassa fel, azután a nyomásnak lassan engedve Nagykcorsordon²⁵ át Mátészalkára visszavonulni!” Ezen szakasz géppuskatüze a románokat felfejlődésre és megállásra kényszerítette, aminek következménye lett, hogy a románokkal harc keletkezett és ezen kikülönített szakasz kezdett este visszavonulni, amit az oláhok észrevéve erős támadásba kezdtek. A zászlóaljhoz beérkezett jelentések arra engedtek következtetni, hogy a románok támadása Nagykcorsordra megkezdődött. Nagykcorsortól nyugatra a Kraszna-csatornán lévő kettős vashídra az 1. század egy géppuskás szakasszal megerősítve (Szilágyi főhadnagy), ettől északra a 113-as hídhöz és a kettős hídtól délre, a Szalkaitanyától keletre lévő Kraszna-hídhöz egy-egy gyalograj lett biztosítás végett kirendelve, mint táboriőrsök.

Ezen helyzet felvétele alatt a Győrtelekhez kirendelt csoport Nagykcorsord keleti szegélyét érte el, ahol védelemre rendezkedett be, hogy a románok támadását megállítsa. A szakadó esőben és esti sűrűkületben visszaérkező huszárjárőr azt a jelentést hozta, hogy a nagykcorsordi csoport nem bírja magát tartani. Márpedig fontos volt, hogy a támadó románok megállíttassanak legalábbis addig, míg a Kraszna vonalában a táboriőrsök a vonalat elfoglalják és a Kraszna-csatorna vonalát lezárják.

A 2. század, Bydeskuthy százados parancsnoksága alatt, támogatva a táboritarackos ütegtől, ellentámadásba kezdett Kocsordon keresztül. Kocsordot az ellenségtől megtisztította és elérte Kocsord keleti szegélyét, midőn a vasúti töltés felől az M. H.-ra [vasúti megállóhelyre?] egy erős roham indult, amely oly meglepő volt, hogy az oláh tüzérszakasz is ott maradt az út árkába borítva. Ezen rohamot a zászlóalj utászszázada, Magyar főhadnagy parancsnoksága alatt hajtotta végre, amely századdal az összeköttetés még 16-án megszakadt, és most útban volt Mátészalka felé. A sűrűkületben a parancsnok hallotta a harci zajt még Tunyogon, és elhatározta, hogy a harcba beleavatkozik. A század Görbeháttanyán át a vasúti töltés mentén nyomult elő, amíg a helyzetről nem tájékozódott. A vasúti töltés mentén egy harcjárőrrel találkozott, mely a harcoló századtól volt, a helyzetről teljesen tájékozódott (2. számú vázlat, Nagykcorsord), ennek következménye lett Magyar főhadnagy meglepő rohama, amelyhez a

25 Ma Kocsord.

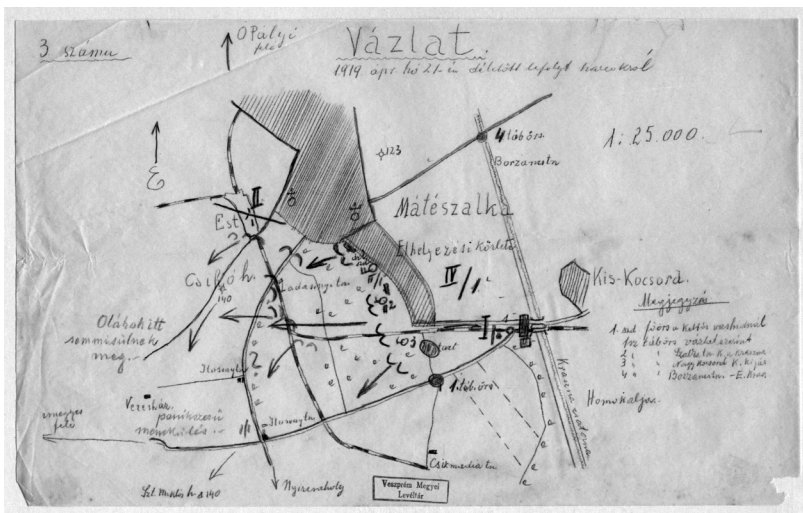

nagykocsordi csoport is csatlakozva az oláhokat Győrtelekre vetette vissza. A két ágyú is zsákmányul esett, de lovak hiányában elhozni azonban nem lehetett. Az oláhok vesztesége különösen sebesültekben és lovakban igen nagy volt. Saját veszteség: 4-5 sebesült. Beszéltem később ezen oláh lovasosztály parancsnokával, és ő mondta, hogy az osztályából ő maradt meg egyedül tiszt és 62 fő, a többi e harcban megsebesült és elesett. E harc után Nagy-kocsord keleti szélén egy szakasz és egy, egy géppuska erejű előretolt tábori őrsöt visszahagyva a két harcoló század Mátészalkára vonult be. A Mátészalkára beérkezett zászlóalj Mátészalka délkeleti részében szállásolt el, biztosítására másfél századot rendelve a Krasznai csatorna vonalára.

Április 21-én kora délelőtt a zászlóaljparancsnok, Kolosváry őrnagy a főtéren levő hadosztályparancsnokságtól szálláskörlete felé volt útban, amidőn a nyírsaholyi út felől román golyószóró kattogását ismerte fel és mindjárt szemmel látható volt, hogy a románok a nyírsaholyi útról a vasúti elágazás felé kezdenek felfejlődni. E meglepetést, amely az első pillanatban lehetetlennek látszott, a szállásokon pihenő csapatok nem vették észre. A meglepetés okát e pillanatban keresni idő nem volt. A zászlóaljparancsnokság Mátészalka keleti szegélyében lévő templomnál kezdődő elhelyezési körletbe sietve, a zászlóaljat felriasztotta és a zászlóaljparancsnokkal lévő

Bydeskuthy századosnak azt a parancsot adta, hogy a falu déli részében elhelyezett két századdal a vasúti elágazódáson keresztül támadjon. Az egy zászlóalj erejű románok ekkor érték el Mátészalka délnyugati kijáratát és ott élük megakadva a vasúti töltés mentén, arccal észak-keletnek, éppen az 1/IV. zászlóalj elhelyezési körletére támadásba kezdtek.

A felriasztás után az árkászszázad Kolossváry őrnagy személyes vezetése mellett a hodászi úti tanyára (3. számú vázlat) Bydeskuthy százados a 2. és a 3., valamint fél géppuskás századdal az ellenség jobb szárnyát atkarolva Mátészalka déli szegélyéről kezdte meg a támadást. A támadást a Bydeskuthy-csoport olyan elánnal kezdte és hajtotta végre, hogy körülbelül 15-20 perc alatt az oláhokat visszaverte, a Veresház-Csikó-hegy között elterülő szőlők közé szorította, ahol Zankó százados²⁶ zászlóalja és a Bydeskuthy-csoport által bekerítve nagy része megsemmisült. A Bydeskuthy támadó csoportból egy gyalogszakasz egy géppuskával a déli Ilosvaytanyára rendeltetett azon feladattal, hogy ezen oláh zászlóaljnak és két oláh ágyúnak a visszavonulását akadályozza meg. Ezen hátba támadó csoport azonban a nagyon mocsaras réten csak igen lassan jutott előre, úgy-hogy az oláhok visszavonulását csak géppuskatűzzel tudta zavarni. Az oláhok mindenütt

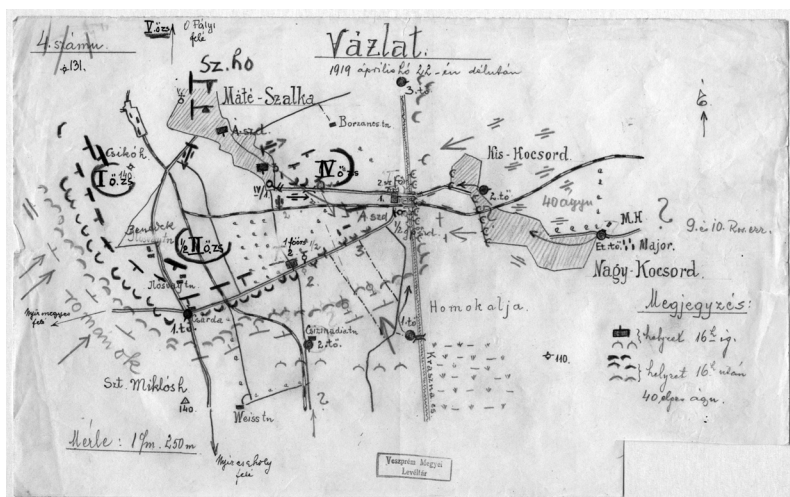

26 Zankó Zoltán százados, az 1/II. székely zászlóalj parancsnoka, aki az első világháború idején a m. kir. 24. honvéd gyalogezredben szolgált, hasonlóan Kolossváryhoz, Bydeskuthyhoz és Csekéhez.

szerelevényt, fegyvert és lőszert eldobálva, futva menekültek Nyírcsaholy felé és aznap nem is lehetett velük az érintkezést többé felvenni. Az oláhok vesztesége a csikó-hegyi szőlőkben körülbelül 340 halott, köztük négy tiszt, akiket a hadosztály-parancsnokság április 21-én délután temettetett el. Saját részről, vagyis a zászlóaljtól négy sebesült. E fényes támadás szép eredménye a zászlóalj legénységében igen nagy lelkesedést keltett és új bizalmat öntött.

A harc lezajlása és a kötelékek rendezése után a 2. század és egy fél géppuskás század a Mátészalka déli szegélyéről Csizmadiatanya felé vezető, karban nem tartott kocsitűt és az országút keresztezésére főörshnek rendeltetett ki. Biztosítási körlet Szent Miklós-hegy 140-től a Kraszna-csatornáig. Ezen főörsh egy táboriörshsel a csárdánál, egy táboriörshsel a Csizmadiatanyánál biztosított és figyelt meg. Egy század a kettős vashídnál, mint főörsh maradt előző feladata szerint. A zászlóalj többi legénysége a községben régi szállására pihenőre rendeltetett.

Április 22-én a délelőtt átlag csendben telt el, csak oláh járőrök mozgása figyeltetett meg Kocsord és Nyírcsaholy felé. Dél felé a 2. század jelenti, hogy ellene a Csizmadiatanya felé az oláhok gyülekeznek, és úgy látszik, támadásra készülnek. 17 órakor az oláh támadás a 2. századra meg is kezdődött, a táboriörshök vissza is vonultak a főörshöz, de a románok tovább tért nyerni nem tudtak, ellenben jobb szárnyukat a Kraszna-csatorna felé kezdték meghosszabbítani (4. számú vázlat).

Az 1. század, amely most, mint 2. sz. főörs a kettős vashídnál vett állást, a Kraszna-csatorna töltését védelemre berendezte, szintén a románok mozgolódását jelentette. 14 óra körül Gálffy hadnagy ezen főőrsről jelenti, hogy a táboriörsét Nagykocsord keleti kijáratától a románok visszavetették és már a falutól nyugatra előnyomulóban vannak. Ezen idő alatt a főörs géppuskás szakasza tüzelésbe kezdett.

A tarackos üteg egy lövegszakasszal a 2. századot, egy lövegszakasszal az 1. századot támogatta.

16 óráig a románok nem tudták saját csapatainkat visszavetni. De a 2. századot (1. számú főörs) keletről átkarolás fenyegette, melynek kivédésére a tartalékban lévő 3. századot a 2. század és Kraszna-csatorna közötti sávban a zászlóalj-parancsnokság támadásra rendelte. Ezen támadás azonban az oláhok túlerejével szemben csak az országúttól délre 2-300 lépésre jutott előre, ott megakadt. Kolossváry őrnagy betegsége folytán a zászlóalj-parancsnokságot Bydeskuthy százados vette át.

16 órakor az 1. századnál (2. számú főörs) erős pergőtűszerű ellenséges ágyútűz kezdődött a kettős vashídra, és egyes lövések Mátészalka délkeleti részére esetek, amint később éppen az itt lévő román parancsnoktól egy rosiori²⁷ őrnagytól megtudtam, 40 ágyú tüzelt ez alkalommal a híd környékére. A táboriágyúk azonban a hidakat megrongálni nem tudták, de a géppuskáinkat sem tudták elhallgattatni. Dacára az ellenség nagy veszteségének a hidakon átjönni nem tudott, pedig a rohamok egész sorozatát hajtották végre. Az oláhok azonban a Kraszna-csatornát annyira megközelítették, hogy a két felet egymástól csak a csatorna választotta el. Ezen része az állásnak mindvégig kezünkben is maradt.

16 óra 30-kor a 3. század jelenti, hogy az elért vonalat tartani nem tudja, mert az oláhok sok golyószórót alkalmazva erős támadásba kezdtek. A század csak kézi lőfegyverekkel adhatott tűzoltalmat, a zászlóalj pedig azon két tarackkal, mely ezen védőszakasz egész területét kellett megvédenie.

A zászlóalj-parancsnokság ekkor a még a tartalékban lévő árkászszázadot a veszélyeztetett század, a 3. század mögé tolta tartalékképpen. Ez a század azonban már ellentámadásával csak az országútig jutott előre, de onnan is 17 órakor a 3. és 2. századdal együtt kezdett visszavonulni. Ezen visszavonulás az 1. század jobbszárnyát teljesen kitette az ellenséges

27 Jól kiképzett, 1919-ben már jól felszerelt elsővonalbeli román lovasság. Jellegzetes fegyverük a pika (lándzsa) volt.

átkarolásnak, úgy-hogy a visszavonulás megállítására és az 1. század átkarolásának megakadályozása végett a hadosztály-parancsnokságtól a már kért és 17 óra 10-kor beérkezett Zankó-zászlóalj 2. századával Bydeskuthy százados Mátészalka déli szegélyétől keletre lévő hídon keresztül Homokalja-dűlő felé egy ellentámadást indított, mely támadást a dandár vezérkari tiszt (Hautzinger vkt százados²⁸) személyesen megállított és a hadosztály-parancsnokság parancsát, hogy az 1/IV. zászlóalj vonuljon lassan Ópályin át Paposra vissza – továbbította.

A visszavonulás akként rendeltetett el, hogy minden századtól egy szakasz és az egész géppuskás század jelenlegi helyeiken kitartanak, a többi századok Mátészalkától kelet, illetve nyugatra úgy vonuljanak vissza, hogy Mátészalka északi kijáratánál, Ópályi felé menetoszlopba átmehessenek. A visszahagyott utóvédek saját erejükből, ameddig tudnak, kitartanak és azután ők is Paposra a visszavonulást megkezdik.

A táboritarackos üteg egy löveget Mátészalkán visszahagyott, a többivel Ópályi felé Paposra visszavonult. 18 órakor a visszavonulás megkezdődött és zavartalanul folytatódott. Az utóvédek is megkezdték 19 óra körül a visszavonulást, a románok tekintettel a sötétségre, az üldözést nem folytatták, így a szétválás könnyen keresztül vihető volt. Ezen ütközetben, mely egyben a zászlóalj utolsó csatája is volt, a veszteségeinket megállapítani nem lehetett, mert a csatatér az oláhok kezében maradt. Hozzávetőlegesen 150-200 főre tehető, az oláhok veszteségei ismeretlenek.

Április 23-án reggel Paposról Vajára menetelt a zászlóalj, ahol a vörös hadsereg egyik századával volt egy kis tettelegesség, de jelentőség nélkül. Április 24-én Vajáról Nyírbaktára menetelt a zászlóalj és ott ismét éjjelezett, honnan április 25-én hajnalban Nyírkarász, Tason át Demecserbe rendeltetett, hova délután be is érkezett. Két vagy három napi itt-tartózkodás után a zászlóalj Gyulaházára rendeltetett, hol bevárta a szomorú fegyverszüneti szerződést, és 1919. május hó 3-án, Nyírbaktán az oláhoknak átadva fegyvereiket bevagoníroztak és Brassóba oláh fogságba szállították. A zász-

28 Vitéz Jány (született Hautzinger) Gusztáv (Rajka, 1883. október 21. – Budapest, 1947. november 26.) katonatiszt, 1945-ben vezérezredes. 1919-ben, feltehetően valamikor március 21. után a Székely Hadosztály vezérkari főnökévé nevezték ki. 1924-ben avatták vitézzé, ennek a feltételeként magyarosított az édesanyja vezetéknévére. 1942–1943-ban a m. kir. 2. hadsereg parancsnoka. Erre a beosztására és a doni katasztrófára hivatkozva, az akkor érvényes jogszabályok szerint is jogszabálysértő módon, 1947-ben halálra ítélték és kivégezték. 1993-ban a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága az ellene emelt vádak alól jogilag felmentette.

lőalj legénységének egy része Demecserben megtagadta a fegyverletételt és Csap felé menetelve el is hagyták Demecsert. Így elment az egész árkászszázad Magyar főhadnagy vezetésével és az 1. és 3. századok a zászlóalj tisztjeinek nagyobb részével. Végeredményben a fogság keserű kenyerét 7 tiszt és 400 ember ette, kik hat heti fogság után egy nyilatkozat aláírásával szülőfalujukba internáltattak.

Ilyen szomorúan végződött az a nagy lelkesedés, amely a hazaszeretet jegyében indult meg és magasztos célul tűzte ki Erdély felszabadítását a román impérium és az oláh botütések alól. Nem a csapatokon múltott, hogy hivatásukat, melyet nemzeti színű zászlójukra írtak, nem fejezhették be, hanem az akkori mostoha politikai viszonyokon, melyek előbb vörösrre festették a hadsereg külső jelvényeit, azután a lelkeket is, és így tömegek összetartására oly fontos tényező, a „fegyelem” megszűnt. Szétmorzsolódott a maroknyi, de lelkes „Székely Hadosztály”, hiába hullatta véré a szent cél érdekében sok száz székely harcos, letűnt Magyarország szerencsecsillaga és hazátlan lett sok ezer székely, aki az oláh kegyetlenséget megszokni nem tudta.

Verje meg a székelyek Istene a bűnösöket, akik nem ismerték ország- és faji határokat, hanem odadobták pénzért, pozícióért a kincses Kolozsvárt, a fejedelmi várost, a vadregényes Brassót, Kassát, Pozsonyt, Temesvárt és a többi magyar városokat, az ős turáni székelyeket! Kísérje rab magyar testvéreink átka koporsójukig, hogy amikor a legboldogabbaknak érzik magukat, akkor hulljon a megérdemelt bitófa fejükre, hogy így bűnhődjenek meg Csonka-Magyarorszáért.

Budapest, 1926. április 19.

Bydeskuthy Sándor százados

KRATOCHVIL KÁROLY MEGJEGYZÉSEI BYDESKUTHY SÁNDOR SZÁZADOS VISSZAEMLEKEZÉSÉHEZ

Az 1/IV. zászlóalj története betekintést enged a csapat belső életébe. Szükséges tehát ismerni azokat az óriási teljesítményeket és nehézségeket, mellyel küzdeni kellett azoknak a vezetőknek és hazafias székelyeknek, akik hazájuk megmentésére fegyvert fogtak.

A változó kormányok határozott rosszhiszemű állásfoglalása, a polgári hatóságok nem rokonszenvező magatartása a Székely Hadosztályt ellen-

szennvel kezelték. A Székely Hadosztály Erdélyt akarta visszaszerezni, ez volt az egyetlen célja, csak a Károlyi-féle köztársaság vezetőinek rossz lelkiismerete félt a zártrendű, fegyvelmezett székelyektől, féltette tőlük a hatalmukat.

Igazi ellenforradalmárok csak akkor lettünk, amikor a bolsevista kormány feje, Kun Béla kijelentette, hogy nem áll az ország integritása alapján.²⁹

RÉSZLET CSEKE MIHÁLY FŐHADNAGY DATÁLATLAN VISSZAEMLEKEZÉSÉBŐL

...Reggel, parancs értelmében folytattuk a visszavonulást Fehérgyarmaton keresztül. Úgy látszott, hogy a hadosztály-parancsnokság egy hátrább fekvő vonalban akarta a harcot újból felvenni. A csapatok hangulata nem volt a legjobb. Pedig a zászlóaljunk nem is lett megverve, csak parancsra vonult vissza. De riasztó hírek érkeztek mindenfelől, túlozva, kiszínezve, hogy az egész hadosztály meg van verve, sok a veszteség, menekül mindenki stb. Ezt igazolva látták abban, hogy ellenállás nélkül, leggyorsabb ütemben vonultunk vissza. A tisztek legnagyobb része is csüggedt volt, úgyhogy határozott fellépésre, parancsadásra már képtelen volt, csak alkudozott a legénységgel. Ez volt a legnagyobb baj, erős kézzel könnyen vezetni lehetett volna a csapatokat. Talán legfontosabb ok pedig az volt, hogy az emberek fáradtak, kimerültek voltak, hisz felváltásról szó sem lehetett. Pedig pár napi pihenő, nyugalom visszaadta volna az emberek bátorságát. Erősítésre nem számíthattunk, tartalékaink nem voltak, a vörösöktől pedig csak rosszat várhattunk, semmi esetre sem jót.

Zsarolyánon és Fehérgyarmaton keresztül Tunyogra érkeztünk. Itt kaptuk azt a parancsot, hogy délután folyamán Mátészalkára induljunk, ahol az egész 1. székely csoport össze lesz vonva. Tunyogon történt, hogy zászlóaljparancsnokom elrendelte a hozzá beosztott üteg parancsnokának, hogy egy ágyúját Tunyog községnek ne az ellenség felé eső végére irányítsa be, hogyha szükséges a [saját] legénység parancs nélküli visszavonulását, vagy menekülését ily módon is megakadályozzuk. A délutáni órákban tovább menekültünk és meg is érkeztünk Mátészalkára. Ugyancsak megérkezett oda a hadosztály-parancsnokság, valamint az 1. székely csoport többi alakulata is, melyek Csenger felől jöttek. A csoport visszavonulását egy

gyalogszázad fedezte. A mi zászlóaljunk került a falu [Mátészalka] keleti, tehát az ellenség felé eső részébe. A zászlóaljparancsnokom, a helyettese és egy segédtsízt kíséretében épp az elszállásolással foglalkoztunk. A zászlóaljs az üteg az úton kint álltak, illetőleg apróbb csoportban szállásaikra vezettettek. Egyszerre csak óriási zajt hallunk a falu vége felől, porfelhő, lovak, emberek legőrültebb iramban jönnek felénk ordítva, hogy: „Menekülni, itt vannak az oláhok!” Egymást gázolták el, kocsik felborultak, árokba estek, és már egész közélről kiabáltak ránk, hogy meneküljünk. A helyzetet nem értettük, kiugrottunk hárman az út közepére, pisztolyainkat elővettük és feljűk lőttünk, kiabáltunk, csakhogy megállásra bírhattuk őket. Valahogy sikerűlt, de majdnem elgázoltak minket is. Előttünk, az oláhok felé a Kraszna-csatorna volt. Arrafelé tereltük a kötelék és parancs nélküli embereket. Kíerve a falu szélére sem láttuk még az oláhot. Siettünk elérni a Kraszna hídját, nehogy az ellenség kezére jusson. Az 500 méterre lehetett a falutól, ott sem volt még az oláh. A puskaropogás Györtelek felől hallatszott. Közvetlen veszély tehát nem volt. Utóvéd századunkat támadta meg egy lovasosztály tüzérűteggel. A hadosztály vezérkari főnök is kijött tájékozódni. Ütegünk parancsot kapott arra, hogy löje Györteleket. Az utóvédszázad emberei futva értek vissza. Pár sebesűlt is, a visszaözönlóket alig lehetett ismét előrekergetni. Egy huszárszakaszunk rohant ki Györtelekre erősítésképen, másfél óráig tarthatott az ütközet. Javunkra dőlt el. Az utóvédszázad már legkellemetlenebb helyzetben volt, amikor véletlenül oda érkezett a mi elveszettnek hitt műszaki századunk, mely eredetileg Szinérváraljáról északra, Avasűjvároson volt elhelyezve. Ez döntötte el javunkra a csata sorsát. Nagy veszteségeink nem voltak. Egy ágyűt zsákmányoltunk. Katonáink rendben, az elszedett pikákkal büszkélkedve tértek vissza. Egy kis győzelem és már nem fél senki, az önbizalom és rend visszatért.

Mátészalkán éjjeleztünk. Másnap húsvét napja volt; csűf, esős idő. Megázott lábainkat egy szoba tűzhelyénél szárítgattunk parancsnokommal együtt. 9 óra lehetett, lövéseket hallottunk, de most már nem a Kraszna irányából, hanem délről. Fásultan ültünk. Nem hihettűk, hogy délről jöjjön az oláh, hisz arra a 24-es székely csoport volt. Kirohantunk, már erősen fűtűltek a lövedékek. Az utcán a századok már rohantak felénk. „Írány balra, a kertek!” Már rajvonalba rohantak előre, meg-megállva löttek, le sem fekűdtek, rohantak tovább. Géppuskás századunk jobbszárnyunkon egy dombra ért fel. Oldalazta az ellenséget. Balszárnyunk szinte átkarolólág

támadott. Már foglyokat hoztak. Egy óránál tovább tartott a harc. Kettős rendekben, hangos nótával vonultak be századaink. Oláhnak vesztesége 7 fogoly és igen sok (állítólag 300?) halott, sebesült egy sem. Mátészalkaiak egész délután temettek. Egy zászlóalj oláh valahogy becsúszott a 24-es csoportnál s nálunk aztán elpusztult.

Aznap nem háborgattak többé, nyugodtan alhattunk. Másnap délelőtt folyamán újrakezdte az oláh támadásait, de most már sokkal nagyobb erővel, óvatosan, rendszeresen. Eleinte csak Györtelek irányából a Kraszna-csatorna hídját iparkodott elfoglalni. Tüzérséggel lőtte a hidat védő századunkat. Ütegünk a híd mögé pár száz lépésre állíttatott fel, hogy az ellenséges tüzérséget leküzdje. Oláh gyalogság támadása a híd irányában nem tudott előrejutni.

Délután folyamán a helyzet változott. A csatorna nyugati részén is gyülekeztek már a támadáshoz előre oláh csapatok. A hidat és ütegünket is mind erősebben lőtte az oláh tüzérségével, úgy-hogy ütegünknek helyet kellett változtatni. Egy tüzér főhadnagy is megsebesült. Gyalogság is erőltetve tört előre a híd felé. Déli és nyugati irányból is erősödött a támadás, tartalékok bevetése vált részünkről szükségessé és a helyzet mégis rosszabbodott. 5 óra tájban már U alakban voltunk körülfogva. Oláh tüzérség már a falu szélét is lőtte, a lövedékek minden irányból jöttek már.

A hadosztályparancsnok otthagya már Mátészalkát.

Mindenütt szűkült már a kör körülöttünk. Egy utunk volt még csak a visszavonulásra: észak felé. Zászlóaljunknak Mátészalka déli szélét védő szakaszát (közvetlenül a csatorna mellett) az ellenség visszanyomta, ezáltal a Kraszna hídjának tartatása is veszélyeztetve volt, ami pedig Mátészalkának további tartását tette kizárttá. Egy idegen zászlóaljbéli század rendeltetett oda erősítésre. Parancsnoka, egy százados már nem bírta előrevinni a faluból. Parancsnokságot átvette Bydeskuthy százados, saját zászlóaljparancsnok-helyettes. Kis darabon sikerült a századot előrevinni, de nem sokáig. Az emberek megálltak, sőt vissza kezdtek menni. Bydeskuthy százados karabélyával rálőtt a visszamenőkre. Hiába, nem bírta tovább előrevinni őket, az egész század megfordult és ment vissza. Nem volt mit tenni, Bydeskuthy százados az elkeseredéstől sírva tért vissza. És ekkor már a hídnál lévő századaink is megkezdtek a visszavonulásukat. Az ellenség U alakban egész közel volt már mindenütt a falu széléhez. A puskatüz nagyon erős volt. Minden irányból össze-vissza füttyültek már a lövedékek a zászlóaljparancsnokság környékén is. Ekkor jött oda a

csoporthoz vezérkari tisztje, Hautzinger százados, és parancsot adott a fokozatos lassú visszavonulásra...³⁰

GONDOLATOK LEZÁRÁSKÉNT

Kratochvil Károly gyakorlatilag áthúzás, javítás nélkül hagyta Bydeskuthy százados írását. Nem állunk talán messze az igazságtól, ha azt a következtetést vonjuk le ebből, hogy annak stílusával, tónusával, tartalmával mindenben egyetértett. Ezt a benyomást erősíti a tény, hogy a visszaemlékezéshez fűzött megjegyzésében a százados gondolatait, sorait vette szó szerint át, aki azokkal így, mintegy a hadosztály tevékenységének értékelése tekintetében alapvetések megfogalmazója lett. Figyelemre méltó a hadosztályparancsnok utolsó mondata: „Igazi ellenforradalmárok csak akkor lettünk, amikor a bolsevista kormány feje, Kun Béla kijelentette, hogy nem áll az ország integritása alapján.” A Székely Hadosztály történetét ismerve nincs okunk kételkedni a kijelentés igazságtartalmában. De nézzük csak meg Kratochvil Károly 1940-ben megjelent kötetének a címét: *A Székely Hadosztály 1918–19. évi bolsevistaellenes és ellenforradalmi harcai a székely dicsőségért, Erdélyért, Magyarország területi épségéért és Európáért*. A kissé hosszú és dagályos címben hangsúlyos a bolsevistaellenes és az ellenforradalmi jelző, ehhez képest a kötetben gyakorlatilag nem ejt sem egyikről, sem másikról szót. Arról az időszokról sem – 1919 márciusának legvégéről, április első napjairól –, amikor valóban ellenforradalmi szervezkedésbe kezdett a hadosztály vezetése. A tervezett második kötet bevezetőjében tovább ment Kratochvil Károly, mintegy a világforradalom legfőbb gátjaként jellemezve a Székely Hadosztályt, amennyiben az a fegyverletétellel megmentette Európát a bolsevizmustól. Tűzások ezek, amelyek elfedhették, elfedhetik a hadosztály célját, hivatását, az ország területi integritásának, Erdélynek a védelmét, a megszállók elleni fegyveres harcot. Rátelepülni látszott az ellenforradalmiság, az azzal kapcsolatos vélt vagy valóságos elvárásoknak való megfelelés megkövesedett toposza a nemzeti eszmére.

30 MNL VeML XIV. 10. 3/1. 167. Cseke Mihály visszaemlékezése.

De valóban rátelepedett-e, vagy a megfelelés iránti szándék pusztán formalitás volt? Biztosan nem tudhatjuk, de a címekben, leírt és elmondott szövegekben megjelenő, a 30-as évek végének, a 40-es évek elejének gondolati világát, eszméit idéző szövegek mellett ott van Kratochvil Károly gyakorlati tevékenysége, amellyel az élet valamennyi területén nyilvánvalóvá tette, hogy a hadosztály alapeszméje az alfa és az omega számára.

A Bydeskuthy Sándoréhoz képest a Cseke Mihály főhadnagy által jegyzett visszaemlékezés, bár terjedelmesebb, de kevésbé pontos és jól adatolt. Amíg előbbi az események tényszerű leírására, az érzelmi motívumok háttérbe szorítására törekedett, jelezve, de nem túlhangsúlyozva a harci szellem hektikus változásait, az elkeseredettséget, a pánikjelenségeket, addig Cseke Mihálynál mindezek jóval nagyobb hangsúlyt kaptak. Gondoljunk csak arra, hogy a menekül kifejezés különböző változatai ötször fordulnak elő a forrás egy rövid szövegrészletében! Általában a kaotikus viszonyok ábrázolása igen erős az írásában. Cseke főhadnagy szövegének elemzésében figyelemre méltó szempont lehetne a Kratochvil Károly által lesatírozott, áthúzott, illetve az aláhúzással kiemelt részek vizsgálata. Meg kell elégednünk most annyival, hogy megállapítsuk, a pánikjelenségekre, a kvázi menekülésre vonatkozó részeket húzta át a volt hadosztályparancsnok, elsimítva ezzel a küzdelem dinamikájának hullámvölgyeit.

Cseke Mihály visszaemlékezésében megjelent egy érzelmi tekintetben rendkívül erős elem: Bydeskuthy százados, aki fegyvert használva³¹ próbálta megállítani a visszaforduló saját legénységet, majd az elkeseledésében síró tiszt képe. Szinte természetes, hogy Bydeskuthy Sándor, a visszaemlékező, aki önmagáról egyes szám harmadik személyben írt, nem említette ezt a momentumot.

A két tiszt memoárjai jól kiegészítik egymást. A százados munkája alapján térben és időben jól lokalizált eseményeket látunk, amelyeket mintegy jelentésszerűen, tényszerűen rajzolt meg a szerző. A főhadnagy pedig a kellemetlennek tűnő momentumok felemlítésével járult hozzá a valóság megismerésének lehetőségéhez. Mindketten árnyalták a hadosztály tisztikaráról – a zászlóalj és századok szintjén – megraj-

31 A fegyverhasználat nem jelentette föltétlenül azt, hogy a visszafordulók közé lőtt, még kevésbé azt, hogy sebesülést okozott.

zolható képet, a kialakult helyzetért (De nem a fegyverletételért!) inkább felelőssé téve a fiatal tiszteket, mint a legénységet, akikről általában és ahol indokolt volt, ott konkrétan is elismeréssel emlékeztek meg. Vajon a források ismeretében állíthatja-e bárki, hogy a századokat személyesen ellentámadásra vezető Kolossváry őrnagy, zászlóaljparancsnok és Bydeskuthy Sándor századparancsnok, zászlóaljparancsnok-helyettes elárulta volna a legénységet? Ezt senki sem gondolhatja, mondhatja, írhatja komolyan! Egy „áruló” volt közöttük az, aki századparancsnokként magára hagyta az egységét és dezertált.

A Székely Hadosztály 1. csoportja, bár visszatartotta az április 16-án támadó erőket, de mégis nehéz harcászati helyzetbe került. Már az ellenséges offenzíva első napján a román erők elől elmenekülő vörösök Csucsánál „megnyitották” a frontot, amely kettészakadt ily módon. A bekerítés veszélye fenyegette a Király-hágótól északra és délre harcoló egységeket, a visszavonulás szükségszerű és elkerülhetetlen volt. Ennek során, Szatmárnémeti feladását követően, az addig az 1. csoporttól délre harcoló 12. csoport gyakorlatilag feloszlott. A Mátészalka térségébe visszahúzódó alakulat helyzetét tovább nehezítette a tény, hogy a Nyírbátor vidékére visszavonuló 24. székely csoport önállóan kezdett fegyverszüneti tárgyalásokba a románokkal, tátongó részt hagyva a két alakulat között. A 21. csoport sikeresen leválva a románokról, térben távolabb, Szabolcs vármegye északi részén gyülekezett. A hadosztály vezetésével együtt visszavonuló 1. csoport gyakorlatilag egyedül maradt. A hadosztály mind harcászati, mind hadászati tekintetben kilátástalan helyzetbe került, a Győrtelek–Kocsord–Mátészalka térségében vívott harcok idején már folytak a fegyverletételi tárgyalások a románokkal, az utóvédharcokat, 1919 húsvétján, az 1/IV. zászlóalj vívta meg.